

Original Research

***The Effect of Gender Gap on Women
Entrepreneurship in Selected Countries***

Abolfazl Shahabadi^{*1}
Behnaz Khoshtinat²
Somayeh Bakhtiari Khoyegani³

Abstract

The success of women entrepreneurs not only brings economic benefits to communities but also has many social and cultural benefits. However, the gender gap in various aspects of social life, including economics, education, health, and politics, has given women have fewer opportunities for entrepreneurship and role-playing in the community development process. In this regard, the present study uses the panel data approach and the generalized method of moments (GMM) to investigate the effect of economic, educational, health and political gender gaps on women's entrepreneurship as the highest type of their economic participation in the development process in two groups of developing and developed selected countries during the period 2017-2019. The results showed that economic, educational, health and political gender gaps with different estimated coefficients have a negative and significant effect on women's entrepreneurship in both groups of developing and developed selected countries. In addition, the study of the effect of other model variables

1. (Corresponding Author) Professor of Economics, Department of Economics, Faculty of Economics and Social Science, Alzahra University, Tehran, Iran
a.shahabadi@alzahra.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Management, Buinzahra Branch, Islamic Azad University, Buinzahra, Iran.B.khoshtinat@buiniau.ac.ir

3. M.A in Entrepreneurship Management, Science and Research Branch, Islamic Azad University. somayehbk2009@yahoo.com

Submit Date: 27/02/2021

Accept Date: 22/06/2021

DOI: 10.22051/JWSPS.2021.35287.2403

on women's entrepreneurship showed that the fertility rate has a negative and significant effect and financial development and development of information and communication technology have a positive and significant effect on women's entrepreneurship.

Keywords

Women Entrepreneurship, Economic Gender Gap, Educational Gender Gap, Health Gender Gap, Political Gender Gap

Introduction

Most of the studies focusing on identifying the determinants of women's entrepreneurship focus on the impact of personal factors and personality and behavioral characteristics and the effect of environmental factors such as gender inequality due to social, political and economic structure on it are less studied. Hence; the present study, with a comparative approach and by using econometric methods, tried to review and determine the influence of four aspects of the gender gap, including economic, educational, health and political gender gap, on women entrepreneurship in two groups of selected developing and developed countries in the period 2011-2019. Explaining that the "selected countries are made up of 28 developing countries as a sample group and 26 developed countries as a control group, which according to empirical evidence, developing countries face more gender discrimination and less female entrepreneurship." Conversely, developed countries see less gender discrimination and more women entrepreneurship. Of course, the existence of required data to study the subject and access to them also played a role in selecting the countries to be studied.

Research Methodology

The present research is applied-developmental from the perspective of purpose. In terms of nature and method, it is descriptive-analytical. In terms of "research conduction", it has used multivariate regression analysis, panel data approach, generalized method of moments and Stata software to estimate the effect of the gender gap on women's entrepreneurship. The necessary information for laying the theoretical foundations and reviewing the research background by the documentary method has been collected by referring to domestic and foreign books, articles and dissertations. Experimental data of research variables are also secondary statistics. The research model is a

dynamic panel data type

Results

Based on the results of estimating the impact of the economic gender gap, educational gender gap, health gender gap, political gender gap and fertility rate on women's entrepreneurship in both groups of selected countries are negative and significant. Also, based on the results of estimating the impact of financial development, information and communication technology development and the intermittent dependent variable (women's entrepreneurship in the previous year) on women's entrepreneurship is positive and significant.

Discuss

The effect of the economic gender gap on women's entrepreneurship in both groups of selected countries is negative and significant. Because one of the main reasons for the failure of entrepreneurs is the inadequacy of their financial capital and the widening of the economic gender gap by depriving women of equal opportunities to get a decent job and income, as well as creating obstacles to the use of credit and payment facilities by financial institutions declined financial capacity of women entrepreneurs and increased their dependence on men and their entrepreneurial power has decreased.

The effect of the gender education gap on women's entrepreneurship in both groups of selected countries is negative and significant. Because gender education gap increase by reducing the women's opportunities to achieve high educational levels and other educational courses will decrease their skills and abilities to properly understand business opportunities and use perceived opportunities to create new businesses and entrepreneurship. At the same time, increasing the gender gap in education has increased the inability of women to control and self-govern economic resources and reduce the return on their physical capital and reduce their entrepreneurial power.

The effect of the gender health gap on women's entrepreneurship in both groups of selected countries is negative and significant. Because women's health includes their physical, mental, social, cultural, emotional and spiritual well-being, increasing the gender gap in health and survival reduces physical and mental strength, reduces life expectancy, reduces savings and capital motivation of women and entrepreneurship of them.

The effect of the political gender gap on women's entrepreneurship in both groups of selected countries is negative and significant. Because increasing the political gender gap means reducing the influence of women on the choice of leaders, policies and public administration at the local and national levels, which has led to increasing disregard for women's rights in the relevant laws and regulations and reduced social opportunities, jobs and entrepreneurship of them.

The effect of the fertility rate on women's entrepreneurship in both groups of selected countries is negative and significant. Because increasing fertility rates reduce women's leisure time to engage in economic activities outside the home and reduce their ability to be entrepreneurs.

The impact of financial development on women's entrepreneurship in both groups of selected countries is positive and significant. Because easy and low-cost access of entrepreneur women to the credits and facilities of the financial sector has been accompanied by providing a deficit of financial resources and solving their liquidity problem, and has reduced production costs and increased the profitability of women entrepreneurial businesses.

The impact of information and communication technology development on women's entrepreneurship in both groups of selected countries is positive and significant. Because the development of information and communication technology by facilitating women's access to broadband Internet, receiving digital education and easy access to government services has helped to create new job opportunities and reduced business and sales costs and increased the tendency, passion and ability of women for entrepreneurship.

The effect of the intermittent dependent variable (women's entrepreneurship in the previous year) on women's entrepreneurship is positive and significant, which is consistent with theoretical foundations. Because, the increase in women's entrepreneurship in the previous period indicates a suitable context for this work, the extension of these favourable conditions to the next period has led to an increase in women's entrepreneurship again. Therefore, it is proposed to create equal educational opportunities for women, facilitate women's access to financial facilities, pay micro-facilities to small businesses with women management, support women's trade unions and reform the payment system in proportion to the benefits regardless of gender to reduce the gender economic gap and create a conducive environment for women's economic participation.

References

- Ademola, A. O. (2013). Performance impact of information and communication technology (ICTs) on women entrepreneurs in South-Western Nigeria. *Elixir International Journal*, 65, 19905-19909.
- Ahmadi, V. (2013). Changes in attitude towards gender inequality in the process of demographic transition. *Journal of Applied Sociology*, 24(3), 15–34. [Text in Persian]
- Aligholi, M. (2016). The relationship between women's participation in the workforce and economic development in Islamic countries. *Quarterly Journal of Women's Studies Social & Psychological*, 14(2), 63-86. [Text in Persian]
- Arora, S. (2014). Gender inequality in entrepreneurship- a growing concern. *Advances in Economics and Business Management*, 1(3), 147-150.
- Bastian, B. L., Metcalfe, B. D. & Zali, M. R. (2019). Gender inequality: Entrepreneurship development in the MENA region. *Sustainability*, 11(22), 1-26.
- Bayero, M. A. (2015). Effects of cashless economy policy on financial inclusion in Nigeria: An exploratory study. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 172(1), 49-56.
- Bertay, A. C., Dordevic, L. & Sever, C. (2020). Gender Inequality and Economic Growth: Evidence from Industry-Level Data. *IMF Working Paper*, WP/20/119.
- Brush, C. G. (1992). Research on women business owners; past trends, a new perspective and future directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16(4), 5-30.
- Dahmarde, N. & Brahui, M. (2015). The impact of financial development on entrepreneurship development and innovation. The First International Conference on Economics, Management, Accounting, Social Sciences, Mashhad: Iran Management Association and Atrak Danesh Research Group, February 17th. [Text in Persian]
- Dutta, N. & Mallick, S. (2018). Enabling women entrepreneurs: Exploring factors that mitigate the negative impact of fertility rates on female entrepreneurship. *Kyklos*, 71(3), 402-432.
- Fareed, F., Gabriel, M., Lenain, P. & Reynaud, J. (2017). Financial inclusion and women entrepreneurship: Evidence from Mexico. *OECD Economics Department Working Papers* 1411.
- Giddens, A. (2006). *The sociology*. Published by: Pluto Press.
- Holcombe, R. G. (2003). The origins of entrepreneurial opportunities. *The Review of Austrian Economics*, 16(1), 25–43.
- Ilie, C., Monfort, A., Fornes, G. & Cardoza, G. (2021). Promoting female entrepreneurship: The impact of gender gap beliefs and perceptions. *SAGE Open*, <https://doi.org/10.1177/21582440211018468>.
- Inthiyaz, K. & Jayamma, B. (2017). Impact of ICT on women entrepreneurs: A literature review. *International Journal of Engineering and Management Research*, 7(2), 185-188.
- Joneydi, M. & Kabiri Rwnani, M. (2019). The role of women in realizing the Islamic-Iranian model of progress: Capacities and barriers. *Transcendent Policy*, 7(25),

257-284. [Text in Persian]

- Khosravipour, B., Ani, N., Ajili A. & Abdeslahi, A. (2020). Development affecting factors and inhibitors on rural women entrepreneurship. *Journal of Women and Culture*, 12(44), 61-70. [Text in Persian]
- Kirzner, I. M. (1973). *Competition and entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press.
- Komae, R. & Afshari, Z. (2017). The determinants of female labour force participation in selected countries (a panel data analysis). *Quarterly Journal of Women's Studies Social & Psychological*, 15(1), 49-72. [Text in Persian]
- Lock, R. & Smith, H. L. (2016). The impact of female entrepreneurship on economic growth in Kenya. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 8(1), 90-96.
- Meunier, F., Krylova Y. & Ramalho, R. (2017). Women's entrepreneurship, how to measure the gap between new female and male entrepreneurs? *Policy Research Working Paper* 8242.
- Mivehchi, L. (2019). The role of information technology in women entrepreneurship (the case of e-retailing in Iran). *Procedia Computer Science*, 158, 508-512.
- Momayez, A., Ghasemi, S. A. & Ghasemi, S. F. (2013). Factors affecting women entrepreneurship in business. *Technology Development*, 9(35), 15-22. [Text in Persian]
- Movahedi, R. & Yaqubi Farahani, A. (2015). The sociological study of the attitudes toward mehr among Alameh University students. *Quarterly Journal of Women's Studies Social & Psychological*, 12(4), 7-42. [Text in Persian]
- Rabiee, A. & Sarabi, S. (2013). Investigating the impact of social capital and Its dimensions on women's entrepreneurship (case study, women entrepreneur manager association). *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 1(4), 33-67. [Text in Persian]
- Rezaee, N., Ershadi, M. J. & Bagheri HoseinAbadi, R. (2021). Evaluating the impact of cultural and social factors on women's entrepreneurship in Tehran Municipality Entrepreneurship Home. *Quarterly Journal of Women's Studies Social & Psychological*, 18(4), 2-3. [Text in Persian]
- Salatin, P. & Rostami, S. (2018). The impact of fertility on women's participation rate in selected countries: Approaches to panel data. *Journal of Women and Family Studies*, 11(44), 7-22. [Text in Persian]
- Sanderson, S. K., Heckert, D. A. & Dubrow, J. (2005). Militarist, Marxian, and non-Marxian materialist theories of gender inequality: A cross-cultural test. *Social Forces*, 83(4): 1425-1441.
- Sarfaraz, L., Faghih, N. & Asadi Majd, A. (2014). The relationship between women entrepreneurship and gender equality. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 4(1), 1-11.
- Schwartz, C. R. & Han, H. (2014). The reversal of the gender gap in education and trends in marital dissolution. *American Social Review*, 79(4), 605-629.
- Seyedamiri, N., Kameli, A., Moradi, S. & Vasheqani Farahani, H. (2015).

- Investigating the effect of social capital on women's entrepreneurship in the city of Ilam with regard to the role of mediator innovation. *Social Capital Management*, 2(3), 415-434. [Text in Persian]
- Sookhtanlou, M. (2017). Analysis of gender differences on the tendency to the entrepreneurship of agricultural students (case study: University of Mohagheh Ardabili). *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 4(8), 13-22. [Text in Persian]
- Stoica, O., Roman, A. & Rusu, V. D. (2020). The nexus between entrepreneurship and economic growth: A comparative analysis on groups of Countries. *Sustainability*, 11, 1-19.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The theory of economic development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Tansel, T. & Gungor, N. D. (2013). Gender effect of education on economic development in Turkey. *Journal of Economic Studies*, 40(6), 794-821.
- Verick, S. (2018). *Female labour force participation and development*, Institute of Labor Economics (IZA), Bonn. <http://dx.doi.org/10.15185/izawol.87.v2>.
- Vracheva, V. & Stoyneva, I. (2020). Does gender Equality Bridge or buffer the entrepreneurship gender gap? A cross-country investigation. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 26(8), 1827-1844.

مقاله پژوهشی

تأثیر شکاف جنسیتی بر کارآفرینی زنان در کشورهای منتخب

ابوالفضل شاه‌آبادی^۱بهناز خوش‌طینت^۲سمیه بختیاری‌خویگانی^۳

چکیده

موفقیت زنان کارآفرین سبب سود اقتصادی جوامع می‌شود، حتی منافع اجتماعی و فرهنگی زیادی هم نصیب آن‌ها می‌کند. اما، شکاف جنسیتی موجود در شئون مختلف زندگی اجتماعی از جمله اقتصاد، آموزش، سلامت و سیاست باعث شده زنان فرصت‌های کمتری برای کارآفرینی و نقش‌آفرینی در فرایند توسعه جوامع داشته باشند. در این راستا، تحقیق حاضر با استفاده از رهیافت داده‌های تابلویی و به روش گشتاورهای تعمیم‌یافته، تأثیر شکاف‌های جنسیتی اقتصادی، آموزشی، سلامتی و سیاسی را بر کارآفرینی زنان به‌عنوان عالی‌ترین نوع مشارکت اقتصادی آنان در فرایند توسعه در دو گروه از کشورهای منتخب درحال توسعه و توسعه‌یافته طی دوره ۲۰۱۹-۲۰۱۱ بررسی نموده است. نتایج برآوردی نشان داد شکاف‌های جنسیتی اقتصادی، آموزشی، سلامتی و سیاسی بر کارآفرینی زنان در هر دو گروه از کشورهای منتخب درحال توسعه و توسعه‌یافته با ضرایب تخمینی متفاوت تأثیر منفی و معناداری دارد. به‌علاوه، بررسی تأثیر دیگر متغیرهای مدل بر کارآفرینی زنان نشان داد میزان باروری تأثیر منفی و معنادار و توسعه مالی و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات تأثیر مثبت و معنادار بر کارآفرینی زنان دارند.

۱. (نویسنده مسئول) استاد گروه اقتصاد دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.

a.shahabadi@alzahra.ac.ir

۲. استادیار گروه مدیریت، واحد بوئین زهرا، دانشگاه آزاد اسلامی، بوئین زهرا، ایران B.khoshtinat@buinau.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

somayehbk2009@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۰۹

واژگان کلیدی

کارآفرینی زنان، شکاف جنسیتی اقتصادی، شکاف جنسیتی آموزشی، شکاف جنسیتی سلامتی، شکاف جنسیتی سیاسی.

مقدمه و بیان مسئله

رقابت شدید و فراگیر در بازارهای جهانی، کشورهای مختلف را ناگزیر نموده تا به تسهیل فرایند مشارکت عامه در اقتصاد روی بیاورند و از کلیه منابع انسانی خود در جهت افزایش رقابت‌پذیری و دستیابی به رشد اقتصادی مستمر و باثبات بهره بگیرند. در این راستا، مشارکت اقتصادی زنان - به عنوان نیمی از جامعه بشری - طی دهه‌های اخیر مورد تأکید بوده و تحقق آن می‌تواند منافع اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زیادی در سطوح فردی و اجتماعی به دنبال داشته باشد (وریک^۱، ۲۰۱۸). بدیهی است توسعه کارآفرینی زنان به‌عنوان عالی‌ترین نوع مشارکت اقتصادی آنان منافع بیشتری نیز به دنبال دارد. زیرا، رشد کارآفرینی زنان با افزایش تولید کالاها و خدمات جدید، ایجاد اشتغال، افزایش صادرات و رشد درآمدهای ارزی نه تنها سبب تحقق رشد اقتصادی می‌شود. بلکه، از طریق افزایش درآمد خانوار، کاهش بار مسئولیت ناشی از سرپرستی مردان و فشارهای روحی و روانی ناشی از آن و احساس مفید بودن زنان به شادکامی جامعه نیز کمک می‌نماید (لاک و اسمیت^۲، ۲۰۱۶). از این‌رو، شناسایی عوامل موثر بر کارآفرینی زنان از آنجاکه می‌تواند زمینه سیاست‌گذاری صحیح جهت رفع موارد بازدارنده و تقویت موارد بسط‌دهنده را فراهم کند از اهمیت و ضرورت بالایی در مباحث اقتصادی برخوردار است.

از سویی، توسعه کارآفرینی زنان نیازمند تلاش‌های آگاهانه نهادهای دولتی و غیردولتی و

1. Verick
2. Lock & Smith

تدارک موفقیت‌آمیز مجموعه‌ای از عوامل زیرساختی و حمایتی است که به توانمندسازی زنان و ایجاد فرصت‌های برابر برای آن‌ها جهت بروز استعدادها و قبول مسئولیت کارآفرینی کمک نماید. در این بین، تغییر نگرش منفی نسبت به نقش‌آفرینی زنان در خارج از خانه و رفع شکاف‌های جنسیتی در حوزه‌های اقتصاد، آموزش، بهداشت و سیاست از جمله عواملی است که می‌تواند در توسعه کارآفرینی این قشر عظیم انسانی نقش موثری ایفا نماید (ایلیه و همکاران^۱، ۲۰۲۱). زیرا، وجود شکاف جنسیتی^۲ در مشارکت اقتصادی مانند اختلاف سطح دستمزد و اشتغال زنان به کارخانه‌داری بدون دستمزد یا به مشاغل معلمی، بهیاری و خدمت‌کاری که در ادامه همان نقش‌های سنتی بدون مزد زن در خانه است سبب دور نگاه داشتن زنان از صحنه فعالیت‌های اقتصادی و کاهش کارآفرینی زنان می‌شود (باستیان و همکاران^۳، ۲۰۱۹). همچنین، آموزش ناکافی زنان نسبت به مردان و تبعیض در نمود زن در کتب آموزشی، فرصت رشد و ارتقاء شخصیت وجودی و افزایش مهارت و تخصص آنان را سلب و با ایجاد شرایط نابرابر در مقایسه با مردان، به کاهش کارآفرینی زنان منجر می‌شود (تانسل و گونگر^۴، ۲۰۱۳). نابرابری در بحث سلامت و بقا نیز به خاطر حاملگی، لزوم مراقبت بهداشتی و رعایت امنیت شرایط کار در دوران بارداری و استفاده از مرخصی دوران زایمان سبب فرصت کمتر زنان برای قبول مسئولیت کارآفرینی می‌شود (علیقلی، ۱۳۹۵). یا اینکه ساختار مردسالارانه قدرت سیاسی، نبود نهادهای مشارکتی سیاسی و یا شانس کم زنان در کسب مقامات دولتی سبب کاهش مشارکت زنان در ارکان عالی اجرایی و قانون‌گذاری شده و تبعیض جنسیتی در قوانین و مقررات کارآفرینی زنان را کاهش می‌دهد (جنیدی و کبیری رنایی، ۱۳۹۸).

لیکن، اغلب مطالعات انجام شده با محوریت شناسایی تعیین‌کننده‌های کارآفرینی زنان بر تأثیر عوامل فردی و ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری تمرکز نموده و اثر عوامل محیطی از جمله

1. Ilie et al
2. Gender Gap
3. Bastian et al
4. Tansel & Gungor

نابرابری جنسیتی ناشی از ساختار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بر آن کمتر مورد مطالعه قرار گرفته است. از این رو، مطالعه پیش رو با رویکرد تطبیقی و استفاده از روش‌های اقتصادسنجی سعی نموده تأثیر وجوه چهارگانه شکاف جنسیتی شامل شکاف جنسیتی اقتصادی، آموزشی، سلامت و سیاسی بر کارآفرینی زنان را در دو گروه از کشورهای منتخب درحال توسعه و توسعه‌یافته در دوره زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۱ بررسی و تعیین نماید. با این توضیح که کشورهای منتخب از ۲۸ کشور درحال توسعه به‌عنوان گروه نمونه و ۲۶ کشور توسعه‌یافته به‌عنوان گروه کنترل تشکیل شده که طبق شواهد تجربی، کشورهای درحال توسعه با تبعیض جنسیتی بیشتر و کارآفرینی کمتر زنان مواجه اند. بالعکس، کشورهای توسعه‌یافته شاهد تبعیض جنسیتی کمتر و کارآفرینی بیشتر زنان هستند. البته، وجود داده‌های مورد نیاز برای بررسی موضوع و دسترسی به آن‌ها نیز در انتخاب کشورهای مورد مطالعه نقش داشته است.

پیشینه پژوهش

ایلیه و همکاران (۲۰۲۱) با استفاده از تحلیل رگرسیون چندمتغیره، تأثیر تصورات و چارچوب‌های نهادی بر ارتقای کارآفرینی زنان اسپانیایی را تجزیه و تحلیل کرده‌اند. نتایج نشان داد تصور نبود برابری، شکاف جنسیتی را افزایش می‌دهد. حتی اگر سیاست‌های خاص و مؤثری برای کاهش شکاف جنسیتی و افزایش نقش زنان در خارج از خانه درحال اجرا باشد. این نتایج برای شرکت‌ها و مؤسسات عمومی مایل به تغییر روایت جنسیتی در مورد کارآفرینی زنان پیامدهای سیاستی دارد.

وارچوا و استوینوا^۱ (۲۰۲۱) در مطالعه بین‌کشوری، به بررسی تأثیر برابری جنسیتی بر شکاف جنسیتی کارآفرینی پرداختند و نتیجه گرفته‌اند برابری مشارکت اقتصادی و سیاسی به افزایش شکاف جنسیتی کارآفرینی می‌انجامد. اما کارایی مقررات تجاری کشورها هر دو رابطه را منفی می‌کند.

1. Vracheva & Stoyneva

برتای و همکاران^۱ (۲۰۲۰) تأثیر نابرابری جنسیتی بر رشد اقتصادی را با استفاده از داده‌های سطح صنایع در کشورهای نوظهور و در حال توسعه بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد در کشورهایی با نابرابری جنسیتی کمتر و زنان شاغل بیشتر در صنایع رشد اقتصادی بیشتر است. به عبارتی، نابرابری جنسیتی بر رشد اقتصادی تأثیر منفی و معناداری دارد.

باستیان و همکاران (۲۰۱۹) تأثیر نابرابری جنسیتی بر قصد کارآفرینی زنان و مردان در ۹ کشور منتخب منطقه منا طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۰ را بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد فرهنگ نابرابری به محدودیت رفتارهای کارآفرینانه در مردان و زنان در جامعه منجر می‌شود.

میونر و همکاران^۲ (۲۰۱۷) داده‌های منتشر شده کارآفرینی زنان و مردان در بانک اطلاعات گروه کارآفرینی بانک جهانی در ۱۴۳ کشور جهان در سال ۲۰۱۶ را تحلیل کرده‌اند. نتایج نشان داد در بسیاری از اقتصادهای جهان شکاف جنسیتی در مالکیت مشاغل همچنان زیاد است و کمتر از یک سوم از صاحبان شرکت‌های با مسئولیت محدود زن هستند. فقط در دو اقتصاد اتریش و فیلیپین نسبت مالکیت مشاغل توسط زنان بیشتر و در استونی نیز این نسبت برابر است. همچنین، شکاف بین کارآفرینی زنان و مردان در اقتصادهای کم درآمد مشهودتر است. به علاوه، شمول مالی زنان، شکاف جنسیتی در آموزش و نابرابری‌های حقوق با شکاف بین کارآفرینی زنان و مردان ارتباط دارد.

سرفراز و همکاران^۳ (۲۰۱۴) رابطه بین شاخص‌های جنسیت منتشر شده سازمان ملل و مراحل مختلف فعالیت‌های کارآفرینی زنان منتشر شده به وسیله دیده‌بان جهانی کارآفرینی را تحلیل همبستگی کرده‌اند که نتایج نشان داد برابری جنسیتی با فعالیت کارآفرینی زنان ارتباط معناداری ندارد.

ارورا^۴ (۲۰۱۴) تأثیر نابرابری جنسیتی بر کارآفرینی زنان روستایی را بررسی کرد و نتیجه گرفت زنان روستایی برای ورود به جریان اصلی فعالیت‌های اقتصادی به یک سیستم یکپارچه

-
1. Bertay et al
 2. Meunier et al
 3. Sarfaraz et al
 4. Arora

پشتیبانی‌کننده نیاز دارند. در این بین، ارائه آموزش‌های لازم به زنان از طریق تقویت شخصیت و ایجاد انگیزه در آنان به پیشرفت کارآفرینی زنان منجر می‌شود.

از مطالعات داخلی مرتبط با موضوع نیز به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

رضایی و همکاران (۱۳۹۹) تأثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی بر کارآفرینی زنان در خانه‌های کارآفرینی شهرداری تهران را بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد سه متغیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر کارآفرینی زنان تأثیر می‌گذارند که در طول ۳ گام وارد معادله رگرسیونی شدند. در نخستین گام ویژگی‌های شخصیتی وارد معادله رگرسیونی شد و ضریب آن برابر ۰/۲۴۸ بود. در گام دوم ارتباط با انجمن‌های زنان وارد معادله رگرسیونی شد که ضریب آن برابر ۰/۹۳۷ بود و در گام سوم الگوی نقش وارد معادله شد که ضریب آن برابر ۰/۳۳۹ بود. این روابط نشان داد عوامل فرهنگی و اجتماعی به مراتب تأثیر مهم‌تری از سایر متغیرها بر کارآفرینی دارد.

خسروی‌پور و همکاران (۱۳۹۹) عوامل موثر بر کارآفرینی زنان روستایی شهرستان کرمانشاه را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج نشان داد عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی شامل ابتکار عمل، فعال بودن، شناسایی فرصت‌ها، پشتکار، تلاش و غلبه بر موانع و شایستگی‌های فردی زنان است، به این معنی که کارآفرین بدون نیاز به درخواست یا دستور دیگران دست به کار می‌شود. همچنین مشخص شد کارآفرینی یک فعالیت اقتصادی است که مستلزم جستجوی مستمر برای یافتن ایده‌های تازه و نوآوری و پتانسیل سودآوری وابسته است. موانع بازدارنده کارآفرینی زنان روستایی به ترتیب موانع اجتماعی فرهنگی، موانع حمایتی اقتصادی و موانع مدیریتی اند. به-علاوه، زنان کارآفرین بر سلامت اقتصاد و اجتماعی شدن تأثیر دارند.

سوختانلو (۱۳۹۶) تأثیر تفاوت‌های جنسیتی بر بروز و تمایل به کارآفرینی را بررسی کرده‌است. یافته‌ها نشان داد دانشجویان مرد نسبت به دانشجویان زن، تمایل بیشتری به کارآفرینی دارند. دانشجویان مرد نسبت به دانشجویان زن، از سطوح ریسک‌پذیری و استقلال‌طلبی بالاتری برخوردارند؛ اما دانشجویان زن نسبت به مرد انگیزه پیشرفت بیشتری دارند. همچنین مهم‌ترین متغیرهای پیش‌بینی‌کننده و متمایزکننده بروز کارآفرینی بر اساس جنسیت، انتظارات و تصور

عمومی جامعه نسبت به جنسیت، تمایل به کارآفرینی و تصور از توانایی‌های روحی و روانی برای اقدام به فعالیت‌های کارآفرینانه است.

جنیدی و کبیری رنانی (۱۳۹۸) موانع ناشی از ساختار اقتصادی (رانتیر-دولتی)، سیاسی و فرهنگی بر نقش‌آفرینی زنان در تحقق اقتصاد مقاومتی و الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی را بررسی کردند و نتیجه گرفته‌اند ساختار اقتصادی متکی به نفت مهم‌ترین عامل اتلاف و نبود توجه به سرمایه زنان در فرایند پیشرفت کشور است.

سید امیری و همکاران (۱۳۹۴) تأثیر سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی زنان در شهر ایلام را با توجه به نقش میانجی نوآوری بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد سرمایه اجتماعی و نوآوری بر کارآفرینی تأثیر مثبت و معنادار دارند.

موحدی و یعقوبی فراهانی (۱۳۹۳) عوامل مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی استان همدان را بررسی نموده و دریافتند بین ویژگی‌های شخصیتی، وضعیت اقتصادی و شرایط اجتماعی- فرهنگی زنان با سطح کارآفرینی آن‌ها رابطه معناداری وجود دارد. اما، بین وضعیت خانوادگی و سطح کارآفرینی رابطه معناداری مشاهده نشد. همچنین، بر مبنای نتایج تحلیل مسیر، متغیرهای وضعیت اقتصادی، ویژگی‌های شخصیتی و شرایط اجتماعی- فرهنگی به ترتیب، بیشترین تأثیر را بر سطح کارآفرینی زنان داشته و ۴۰/۷ درصد از تغییرات سطح کارآفرینی را تبیین کرده‌اند.

همان‌گونه که مرور پیشینه پژوهش نشان داد بررسی اثر نابرابری جنسیتی کل بر قصد کارآفرینی زنان، مالکیت مشاغل زنان و کارآفرینی زنان روستایی با استفاده از داده‌های اولیه در سطح خرد مسوق به سابقه است. اما، بررسی اثر کلیه ابعاد شکاف جنسیتی (اقتصادی، آموزشی، سلامت و سیاسی) بر کارآفرینی زنان در سطح کلان (ملی) با استفاده از داده‌های ثانویه سابقه ندارد.

چارچوب نظری

کارآفرینی زنان

کارآفرینی به انجام کارهای جدید و ابداع روش‌های نوین برای امور سنتی اشاره دارد. به زعم شومپتر^۱ (۱۹۳۴) کارآفرینی «تخریب خلاق»^۲ است و از راهبردهای مهم کشورها برای دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی در عصر حاضر محسوب می‌شود. وی کارآفرینان را سرمایه‌های عظیم انسانی جوامع می‌داند که منشأ و موجد تأثیرات حیاتی در روند پیشرفت کشورها می‌شوند و فرایند توسعه را تسهیل و تسریع می‌کنند. به باور او کارآفرینان با شناسایی فرصت‌ها، شرایط را کنترل و مهار و با خلق اثر مفید و برجسته سبب آرامش، آسایش و رفاه جامعه می‌شوند. علاوه بر این، کارآفرینان از کنار مسائل و مشکلات اطراف خود به راحتی گذر نمی‌کنند و مانند حلال وضع اقتصادی موجود را به هم ریخته و موجب تحرک اقتصاد می‌شوند. همچنین، بهره‌وری را ارتقاء داده و با ایجاد اشتغال کارآمد و مولد به رشد و توسعه بسیاری از شاخص‌ها کمک می‌کنند. اما، به نظر کرزنر^۳ (۱۹۷۳)، نقش کارآفرین تخریب خلاق و برهم زدن تعادل بازار نیست بلکه، به اعتقاد وی اکثر بازارها بیشتر اوقات ناکارا بوده و در حالت نبود تعادل به سر می‌برند و فرصت‌هایی در اختیار افراد کارآفرین قرار می‌دهند تا از ناکارایی‌ها بهره‌برداری کنند و منابع را با کارایی بیشتری تخصیص دهند و خلق ثروت نمایند. بنابراین، چون بازار همیشه در حالت تعادل نیست، نقش کارآفرین سوق دادن بازار به سمت حالت تعادل است (هولکومب^۴، ۲۰۰۳).

تعاریف ارائه شده از کارآفرینی زنان به عنوان موضوع مورد مطالعه این تحقیق بسیار محدود است؛ ولی، در یکی از مهم‌ترین تعاریف موجود از آن به عنوان فعالیت‌هایی یاد شده که زنان در زمینه خوداشتغالی مستقل، خوداشتغالی مشارکتی، کارفرمایی و کسب‌وکارهایی با مالکیت انحصاری انجام می‌دهند (براش^۵، ۱۹۹۲). به اعتقاد لایو^۶ (۱۹۹۵) کارآفرینی زنان عبارت است

1. Schumpeter
2. Creative Dostruction
3. Kirzner
4. Holcombe
5. Brush
6. Lavoie

از کسب و کارهایی که زنان به تنهایی یا مشارکتی راه اندازی می کنند یا به ارث می برند و با پذیرش مسئولیت های مالی، اجتماعی، اخلاقی و روانی اداره آن ها را برعهده می گیرند و با خلاقیت و نوآوری به عرضه محصولات جدید می پردازند تا بر رقبا در بازار غلبه نمایند (ربیعی و سرابی، ۱۳۹۲).

امروزه، کارآفرینی زنان یکی از منابع رشد اقتصادی، اشتغال زایی و نوآوری شناخته می شود (استویکا و همکاران، ۲۰۲۰). مخصوصاً در کشورهای در حال توسعه، زنان کارآفرین می توانند نقش پررنگی در ارتقای سطح رفاه خانوار و رشد و توسعه کشورهای خود ایفا کنند. به علاوه، موفقیت زنان کارآفرین نه تنها برای جوامع منافع اقتصادی به دنبال دارد؛ بلکه منافع اجتماعی و فرهنگی نیز ایجاد می کند. مثلاً، زنان کارآفرین به علت توسعه روابط اجتماعی ناشی از کسب و کار روشن بینی بیشتری پیدا می کنند و با زندگی بهتر کنار می آیند. همچنین، اشتغال و کارآفرینی در افزایش تعادل روانی زنان اثر مثبت دارد (ممیز و همکاران، ۱۳۹۲). تحقیقات نشان داده است زنان شاغل و کارآفرین دارای اعتماد به نفس بالاتر هستند و با وجود خستگی جسمی، به علت احساس مفید بودن وضعیت روحی قوی تری دارند. بنابراین، میزان مشارکت زنان در فعالیت های اقتصادی و کارآفرینی آنان اهمیت و ضرورت بالایی در مباحث اقتصاد توسعه دارد و به یکی از شاخص های سنجش سطح توسعه کشورها تبدیل شده است. زیرا، توسعه فقط در تولید ناخالص ملی و سطح درآمد معنا نمی یابد و بلوغ اجتماعی و سیاسی نیز بخشی از آن است که مقوله کارآفرینی زنان و تقویت آن از پیشرفت یک جامعه در همه ابعاد فوق حکایت دارد (برتای و همکاران، ۲۰۲۰). از این رو، بررسی موانع و محدودیت های پیش روی کارآفرینی زنان یکی از موضوعات مهم در حوزه مطالعات کارآفرینی است (ربیعی و سرابی، ۱۳۹۲).

شکاف جنسیتی

از «برابری زن و مرد (برابری جنسیتی)» و «نابرابری زن و مرد (شکاف جنسیتی)» به علت رویکردهای نظری متفاوت تعاریف متعددی ارائه شده است. برخی شکاف جنسیتی را نابرابری زن و مرد در برخورداری از امکانات و فرصت‌های زندگی عنوان کرده‌اند و برخی دیگر، هرگونه رفتار، سیاست، زبان و دیگر کنش‌هایی که نشان‌دهنده دیدگاه ثابت، فراگیر و نهادینه شده اعضای یک جامعه نسبت به زنان به عنوان موجوداتی فرودست باشد را شکاف جنسیتی تعبیر کرده‌اند.

در ادامه به منظور تدقیق بیشتر معنای شکاف جنسیتی، سه رویکرد اصلی درباره آن مرور می‌شود:

۱. رویکرد تفاوت‌های طبیعی: در این رویکرد بیشتر به جنبه‌های زیست‌شناختی از قبیل هورمون‌ها، کروموزوم‌ها و ژن‌ها به عنوان عامل ایجاد تفاوت بین زن و مرد پرداخته می‌شود و این عوامل زیست‌شناختی تعیین‌کننده الگوهای رفتاری زنان و مردان و وجه ممیزه آن‌ها قلمداد می‌شود.

۲. رویکرد اجتماعی شدن جنسیتی: در این رویکرد بیشتر به اجتماعی شدن و یادگیری نقش‌های جنسیتی اهمیت داده می‌شود و طبق آن، جنس نوزادان در هنگام تولد مشخص است. اما جنسیت آن‌ها در جامعه تکوین می‌یابد؛ بنابراین، عوامل اجتماعی از راه‌های گوناگون بر هویت جنسیتی آن‌ها تأثیر می‌گذارد.

۳. رویکرد برساختن اجتماعی جنس و جنسیت: در این رویکرد استدلال می‌شود نه تنها جنسیت آفریده‌ای کاملاً اجتماعی و فاقد جوهره ثابت است بلکه، بدن انسان از نیروهای اجتماعی نیز تأثیر می‌پذیرد که به طرق گوناگون آن را شکل داده و سبب تغییر آن می‌شوند. بنابراین، هویت‌های جنسی در اثر تفاوت‌های تصویری جنسی در جامعه پدید می‌آید و خود به شکل‌گیری این تفاوت‌ها کمک می‌کنند (گیدنز، ۱۳۸۵).

اما فارغ از اعتقاد به یکی از رویکردهای بالا، می‌توان گفت جنسیت^۱ به نقش‌ها، رفتارها و نگرش‌های متفاوت نسبت به دو جنس زن و مرد در جامعه اطلاق می‌شود (احمدی، ۱۳۹۲) و شکاف جنسیتی یا به تعبیر جامعه‌شناختی قشربندی جنسیتی^۲ به توزیع نابرابر ثروت، قدرت و مزایای زندگی اجتماعی بین دو جنس یاد شده دلالت دارد (شوارتز و هانا^۳، ۲۰۱۴). علی‌رغم پیشرفت‌های زنان در دنیای امروزی، شکاف جنسیتی همچنان اساس بسیاری از نابرابری‌های اجتماعی است و در خصوص برتری مردان بر زنان در همه جوامع اجماع نظر گسترده‌ای -نه جهانشمول- وجود دارد. تا حدی که در جوامع به لحاظ فرهنگی «تساوی طلب»^۴ نیز «سلطه مردان»^۵ و «خصوصیت جنسی»^۶ مشاهده می‌شود (ساندرسون و همکاران^۷، ۲۰۰۵).

برای سنجش شکاف جنسیتی نیز شاخص‌های مختلفی نظیر شاخص توسعه انسانی زنان^۸، شاخص توسعه جنسیتی^۹، شاخص نابرابری جنسیتی^{۱۰} و شاخص جهانی شکاف جنسیتی^{۱۱} طراحی شده که تحقیق حاضر از شاخص جهانی شکاف جنسیتی منتشر شده مجمع جهانی اقتصاد برای اندازه‌گیری سطح شکاف جنسیتی در کشورهای مورد مطالعه استفاده نموده که پوشش جغرافیایی و زمانی آن گسترده‌تر است. این شاخص، شکاف جنسیتی را در چهار بعد اقتصادی، آموزشی، سلامتی و بقا و سیاسی مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

1. Sexual
2. Stratification Gender
3. Schwartz & Han
4. Kane
5. Dominance Male
6. Antagonism Sexual
7. Sanderson et al
8. Human Development Index (HDI) , female
9. Gender Development Index (GDI)
10. Gender Inequality Index (GII)
11. Global Gender Gap Report

سازوکار تأثیر ابعاد شکاف جنسیتی بر کارآفرینی زنان

- (۱) یکی از دلایل ناکامی کارآفرینان فقدان کفایت سرمایه و تأمین مالی نامناسب و ناکافی آنان است (دهمرده و براهویی، ۱۳۹۴). در مورد زنان کارآفرین این مشکل تشدید نیز می‌شود. زیرا، در حوزه‌هایی مانند فرصت‌های اشتغال، میزان دستمزد، مشارکت در بازار کار، دریافت اعتبارات و تسهیلات و ... در اغلب کشورهای دنیا شکاف جنسیتی وجود دارد و این توانایی مالی زنان را کاهش می‌دهد و آنان را به مردان وابسته می‌نماید. به‌طور مشخص، معمولاً زنان در وضعیت‌های مختلف شغلی کمتر از مردان حضور دارند و بین آنان شکاف درآمدی وجود دارد. به‌گونه‌ای که اغلب کارفرمایان، حقوق‌بگیران و شاغلان آزاد یا کارکنان مستقل را مردان تشکیل می‌دهند و زنان بیشتری به کارهایی مانند خانه‌داری اشتغال دارند که بابت آن مزدی دریافت نمی‌کنند (فرید و همکاران^۱، ۲۰۱۷). از این‌رو، منابع مالی کمتری برای کارآفرینی در اختیار دارند. به‌علاوه، در حالت مشارکت اقتصادی و اشتغال نیز بین زنان و مردان شکاف دستمزدی وجود دارد و حتی در مشاغل مشابه دستمزد کمتری به زنان پرداخت می‌شود. مضافاً، در بحث پرداخت تسهیلات و اعتبارات نیز نگاه جنسیتی وجود دارد و زنان امکان کمتری برای تأمین منابع از طریق بازارهای مالی دارند. این در صورتی است که اگر شکاف جنسیتی در حوزه اقتصاد کاهش یابد و افراد صرف‌نظر از مرد یا زن بودن، به منابع، فرصت‌ها و پاداش‌های یکسانی دست یابند و بهره‌مند شوند، توانایی و انگیزه زنان برای کارآفرینی بیشتر می‌شود (بایرو^۲، ۲۰۱۵).
- (۲) استفاده از ظرفیت‌های موجود در آموزش عالی، برگزاری دوره‌های آموزش بدو استخدام، آموزش‌های ضمن خدمت و ... بر افزایش مهارت‌ها و بهبود بهره‌وری نیروی انسانی تأثیر بسزایی دارد. بر این اساس، شکاف جنسیتی آموزشی که به فرصت‌های نابرابر زنان نسبت به مردان در دستیابی به سطوح مختلف آموزش اشاره

1. Fareed et al

2. Bayero

دارد از مهم‌ترین مسائل پیش روی زنان - مخصوصاً کشورهای در حال توسعه- برای ایفای نقش فعال در جامعه از جمله اشتغال و کارآفرینی محسوب می‌شود. چون آموزش ناکافی بر توسعه انسانی و کیفیت کاری آن‌ها اثر منفی می‌گذارد (میونر و همکاران، ۲۰۱۷). به عبارتی، میزان سرمایه انسانی هر فرد نتیجه ترکیبی از استعداد های طبیعی و آموزش است و با فرض توزیع یکسان توانایی‌های ذاتی دختران و پسران، نابرابری جنسیتی در آموزش به معنی فرصت بیشتر و بهتر تحصیل برای پسران با استعداد کمتر نسبت به دختران است و این باعث می‌شود مردان با قابلیت‌ها و شایستگی‌های کمتر نسبت به زنان از نظر فرصت‌ها و مهارت‌های کسب‌وکار، دسترسی به منابع اقتصادی، انباشت سرمایه و پیشرفت فنی در موقعیت بهتری قرار بگیرند. بنابراین، کاهش شکاف جنسیتی در آموزش سبب افزایش توانایی زنان برای خودگردانی اقتصادی؛ کنترل منابع و زندگی‌شان می‌شود. به علاوه، برخورداری از آموزش بیشتر به صورت غیرمستقیم سبب افزایش بازدهی سرمایه فیزیکی زنان نیز می‌شود (ارورا، ۲۰۱۴). ضمن اینکه افزایش تحصیل عموماً با پویایی بیشتر و میزان باروری کمتری همراه است. در نتیجه، کاهش شکاف جنسیتی آموزشی سبب رشد کارآفرینی زنان می‌شود.

(۳) محور اصلی سرمایه انسانی بهره‌وری است و ارتقای سطح بهداشت و سلامت از طریق افزایش سطح سرمایه فکری و کاهش ظرفیت‌های بیکار به افزایش بهره‌وری کمک شایانی می‌نماید (کمایی و افشاری، ۱۳۹۶). بر این اساس، زنان سالم‌تر به علت اینکه توان جسمی و ذهنی بیشتری دارند و کمتر به دلیل بیماری از محل کار غیبت می‌کنند قادرند بیشتر تولید کنند (ممیز و همکاران، ۱۳۹۲). به علاوه، زنان سالم‌تر و با امید به زندگی طولانی‌تر، انگیزه بیشتری برای سرمایه‌گذاری در تحصیلات دارند و معمولاً از این سرمایه‌گذاری بازده بالاتری به دست می‌آورند. همچنین، با افزایش طول عمر زنان در اثر ارتقای سلامت، میزان پس‌اندازها (برای دوران بازنشستگی) آن‌ها افزایش یافته و این روند سرمایه‌گذاری آن‌ها را تسهیل می‌کند (سلاطین و

رستمی، ۱۳۹۷). در نهایت، اینکه بهبود سلامت و بهداشت از طریق افزایش بقا (حیات) و سلامتی کودکان کم سن، میزان باروری زنان را کاهش می‌دهد و در نتیجه آنان می‌توانند مشارکت بیشتری در بازار کار داشته باشند و درآمد سرانه بالاتری کسب نمایند (داتا و مالیک^۱، ۲۰۱۸). بر این اساس، انتظار می‌رود کاهش شکاف جنسیتی در سلامت و بقا به توسعه کارآفرینی زنان کمک نماید.

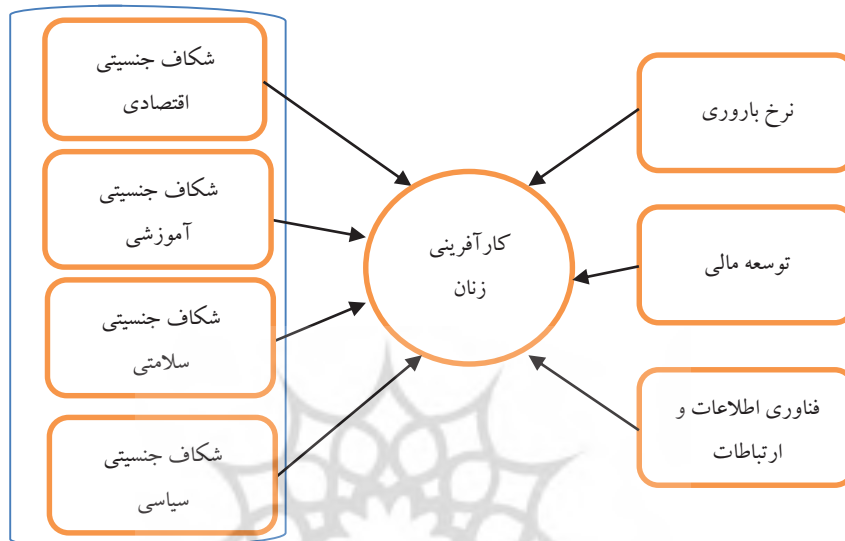
(۴) مشارکت سیاسی نیز به درگیر شدن فرد در سطوح مختلف نظام سیاسی اشاره دارد و از گرفتن مقام رسمی یا عضویت فعال حزبی تا رأی دادن در انتخابات را شامل می‌شود. اما، در اغلب جوامع، زنان در طیف وسیعی از حوزه‌های سیاسی از جمله نامزدی در انتخابات سیاسی، حضور در احزاب یا برنامه‌ها، بهره‌مندی از سایر فرصت‌های سیاسی حق و فرصت برابر با مردان ندارند. حال آنکه انتخاب کردن، انتخاب شدن و داشتن منصب، حق ضروری حیات سیاسی در جامعه مدنی است و این حقوق برای زنان نیز متصور است. لیکن، باورهای قالبی مردان و زنان، عرف، سنت‌ها و آداب و رسوم فرهنگی و اجتماعی بعضاً مانع مشارکت سیاسی زنان می‌شود. به‌طور مثال، این دیدگاه که سیاست‌گذاری مردانه است و زنان در نقش همسری و مادری جامعه‌پذیر شده‌اند، سبب کاهش رفتار سیاسی زنان و ایجاد شکاف در مدیریت سیاسی جامعه به نفع مردان می‌شود (باستیان و همکاران، ۲۰۱۹) تا حدی که برخی معتقدند زنان در خانواده نقش عاطفی دارند و آزادی آنان از خانواده به آسفتگی جامعه می‌انجامد. بنابراین، ایجاد فرصت برابر برای زنان از نظر شیوه مشارکت، شدت مشارکت و کیفیت مشارکت در امور سیاسی به تأثیرگذاری آن‌ها بر فرایندهای تصمیم‌گیری در امور مختلف جامعه می‌انجامد و این نه تنها یک رهیافت برای رسیدن به توسعه پایدار است، بلکه بنا بر اهمیتی که دارد خود هدف توسعه محسوب می‌شود. چون بدون مشارکت همه اقشار در تمامی عرصه‌های فعالیت،

توسعه امکان‌پذیر نیست یا حداقل پایدار نخواهد بود. زیرا تنها در صورت مشارکت همه است که برنامه‌ها و اقدامات توسعه بر اساس نیازهای واقعی کلیه آحاد جامعه پی‌ریزی می‌شوند و چون به‌وسیله خود آن‌ها تعریف و طراحی می‌شوند، مورد حمایت نیز قرار می‌گیرند و پایدار خواهند ماند (برتای و همکاران، ۲۰۲۰). از این‌رو، با کاهش شکاف جنسیتی سیاسی و افزایش نقش زنان در تصمیم‌گیری‌های سیاسی، انتظار می‌رود فرایند دستیابی آن‌ها به علایق و منافع خویش از جمله اشتغال و کارآفرینی با قدرت بیشتر و تحمل فشارهای سیاسی-اجتماعی کمتری میسر شود. بنابراین، در یک جمع‌بندی می‌توان گفت وجود شکاف جنسیتی در حوزه‌های مختلف اقتصادی، آموزشی، بهداشتی و سیاسی و نبود نگرش مناسب به نقش‌آفرینی زنان در خارج از خانه می‌تواند توسعه کارآفرینی زنان را با مشکلات عدیده‌ای همراه کند. بالعکس، ارتقای فرهنگ و سطح سواد جامعه و افزایش سرمایه‌گذاری در بحث آموزش و بهداشت زنان و تسهیل شرایط دسترسی آنان به مناصب سیاسی می‌تواند فرایند کارآفرینی زنان را تسهیل و تسریع سازد.

مدل نظری پژوهش

مدل مفهومی تحقیق به منظور بررسی تأثیر شاخص‌های شکاف جنسیتی بر کارآفرینی زنان براساس مبانی نظری بیان شده و با توجه به شکاف تحقیقاتی آشکار شده به شرح شکل ۱ است. در این شکل، کارآفرینی زنان متغیر وابسته و شاخص‌های چهارگانه شکاف جنسیتی شامل شکاف جنسیتی اقتصادی، شکاف جنسیتی آموزشی، شکاف جنسیتی سلامتی و بقا و شکاف جنسیتی سیاسی متغیرهای مستقل-هدف هستند. همچنین، میزان باروری، توسعه مالی و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان متغیرهای مستقل-کنترل در مدل منظور شده‌اند.

شکل ۱. مدل نظری پژوهش

فرضیه‌های تحقیق

- شکاف جنسیتی اقتصادی بر کارآفرینی زنان در کشورهای منتخب درحال توسعه تأثیر معناداری دارد.
- شکاف جنسیتی اقتصادی بر کارآفرینی زنان در کشورهای منتخب توسعه‌یافته تأثیر معناداری دارد.
- شکاف جنسیتی آموزشی بر کارآفرینی زنان در کشورهای منتخب درحال توسعه تأثیر معناداری دارد.
- شکاف جنسیتی آموزشی بر کارآفرینی زنان در کشورهای منتخب توسعه‌یافته تأثیر معناداری دارد.
- شکاف جنسیتی سلامت بر کارآفرینی زنان در کشورهای منتخب درحال توسعه تأثیر معناداری دارد.
- شکاف جنسیتی سلامت بر کارآفرینی زنان در کشورهای منتخب توسعه‌یافته تأثیر معناداری دارد.

- شکاف جنسیتی سیاسی بر کارآفرینی زنان در کشورهای منتخب در حال توسعه تأثیر معناداری دارد.
- شکاف جنسیتی سیاسی بر کارآفرینی زنان در کشورهای منتخب توسعه یافته تأثیر معناداری دارد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از منظر هدف، توسعه‌ای-کاربردی است. از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. از جهت اجرای پژوهش از تحلیل رگرسیون چند متغیره، رهیافت داده‌های تابلویی^۱، روش گشتاورهای تعمیم یافته^۲ و نرم افزار استاتا^۳ برای برآورد تأثیر شکاف جنسیتی بر کارآفرینی زنان استفاده شده است. اطلاعات لازم برای پی‌ریزی مبانی نظری و مرور پیشینه تحقیق به روش اسنادی و با مراجعه به کتب، مقالات و پایان‌نامه‌های داخلی و خارجی گردآوری شده است. داده‌های تجربی متغیرهای تحقیق نیز از نوع آمار ثانویه است که از مراجع آماری مشروحه در جدول زیر استخراج شده است.

جدول ۱. ماخذ آماری متغیرهای تحقیق

نوع متغیر	نام متغیر	پایگاه آماری	نشانی اینترنتی
وابسته	کارآفرینی زنان	دیده‌بان جهانی کارآفرینی	https://www.gemconsortium.org/report
توضیحی	شکاف جنسیتی	مجمع جهانی اقتصاد	http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR
کنترل	میزان باروری	بانک جهانی	www.worldbank.data.org
	توسعه مالی	صندوق بین‌المللی پول	https://data.imf.org
	توسعه فاوا	بانک جهانی	www.worldbank.data.org

1 Panel Data

2 Stata

3 Generalized Moment's Method

جامعه آماری تحقیق شامل کلیه کشورهای جهان است که تعداد ۲۸ کشور در حال توسعه^۱ از جمله ایران (گروه نمونه) و ۲۶ کشور توسعه یافته^۲ (گروه کنترل) که داده‌های مورد نیاز آنها در دوره مورد مطالعه در دسترس بود به عنوان نمونه آماری انتخاب و مابقی به صورت سیستماتیک حذف شده‌اند.

مدل پژوهش

مدل این تحقیق از نوع داده‌های تابلویی است که به علت محدود نمودن مشکل ناهمسانی واریانس، کاهش هم‌خطی بین متغیرها، افزایش درجه آزادی نسبت به داده‌های مقطعی^۳ و سری زمانی^۴ برآورد کارتری انجام می‌دهد. البته، داده‌های تابلویی خود شامل دو نوع ایستا^۵ و پویا^۶ است که مدل تحقیق حاضر با الهام از باستیان و همکاران (۲۰۱۹) از نوع پویا انتخاب شده که وقفه متغیر وابسته به عنوان متغیر توضیحی در طرف راست معادله ظاهر می‌شود. بیان ریاضی مدل به صورت زیر است:

$$L(WE_{it}) = \beta_0 + \beta_1 L(WE_{it-1}) + \beta_2 L(EP_{it}) + \beta_3 L(EA_{it}) + \beta_4 L(HS_{it}) + \beta_5 L(PE_{it}) + \beta_6 L(FR_{it}) + \beta_7 L(FD_{it}) + \beta_8 L(ICT_{it}) + U_{it} \quad (1)$$

در رابطه بالا، اندیس t معرف زمان است.

۱. آرژانتین، آفریقای جنوبی، آنگولا، اروگوئه، اکوادور، اندونزی، ایران، برزیل، بلغارستان، بوسنی و هرزگوین، پاناما، پرو، تایلند، جامائیکا، چین، روسیه، رومانی، قزاقستان، کرواسی، کلمبیا، گواتمالا، لبنان، مالزی، مراکش، مصر، مکزیک، ویتنام و هند.

۲. آلمان، آمریکا، اتریش، اسپانیا، استرالیا، استونی، اسلونی، انگلستان، ایتالیا، ایرلند، بلژیک، پرتغال، رژیم اشغالگر قدس، ژاپن، سنگاپور، سوئد، سوئیس، فرانسه، فنلاند، کانادا، کره جنوبی، لوکزامبورگ، لهستان، مجارستان، نروژ و هلند.

3. Cross Section Data

4. Time Series

5. Static Panel Data

6. Dynamic Panel Data

اندیس i معرف کشورهای منتخب است.

عبارت L پیش از علامت اختصاری متغیرها نشانه استفاده از لگاریتم طبیعی آنهاست تا تفسیر ضرایب به آسانی صورت پذیرد. زیرا، فرم لگاریتمی درصد تغییر در متغیر وابسته را به ازای درصد تغییر در متغیر توضیحی نشان می‌دهد.

WE_{it}^1 شاخص کارآفرینی زنان و متغیر وابسته مدل است که از درصد کارآفرینی فرصت‌گرای زنان از کل فعالیت‌های کارآفرینی نوپا^۲ آنان به عنوان جایگزین آن استفاده شده است.

WE_{it-1} شاخص کارآفرینی زنان در یک سال قبل است (متغیر وابسته باوقفه) است که به‌عنوان متغیر توضیحی در سمت راست معادله ظاهر شده است. زیرا، بسیاری از روابط اقتصادی پویا هستند و عامل زمان در تأثیر متغیرهای توضیحی بر آنها نقش دارد. در نظر گرفتن وقفه شاخص کارآفرینی زنان در مدل نیز به دلیل کندی تعدیل آن انجام شده تا آن دسته از تغییرات متغیرهای توضیحی که به صورت آنی بر آن اثر نمی‌گذارند و اثرگذاری آنها نیازمند زمان است را نمایندگی کند.

β_0 نماد اثرات ثابت کشوری (عرض از مبدأهای ویژه هر مقطع) است.

U_{it} جمله خطا است.

PE_{it}^6 و HS_{it}^5 ، EA_{it}^4 ، EP_{it}^3 به ترتیب شکاف جنسیتی اقتصادی، آموزشی، سلامتی و سیاسی است که متغیرهای توضیحی تحقیق حاضر هستند و برابر سازوکار تشریحی در بخش‌های پیشین انتظار می‌رود با کارآفرینی زنان رابطه معکوس داشته باشند و کاهش (افزایش) آنها به افزایش (کاهش) کارآفرینی زنان منجر شود.

1. Women Entrepreneurs
2. Female Tea Opportunity (% of TEA females)
3. Economic Participation
4. Educational Attainment
5. Health and Survival
6. Political Empowerment

همچنین، به منظور تقویت قدرت توضیح‌دهندگی تغییر رفتار متغیر وابسته توسط مدل، با توجه به مبانی نظری گفته شده و الهام از مطالعات تجربی، همچنین رعایت اصل عدم همخطی بین متغیرهای توضیحی، برخی از مهم‌ترین عوامل موثر بر کارآفرینی زنان به شرح زیر به عنوان متغیر کنترل در مدل تحقیق لحاظ شده‌اند.

^۱FRit میزان باروری است که به پیروی از داتا و مالیک (۲۰۱۸)، سلاطین و رستمی (۱۳۹۷)، کمایی و افشاری (۱۳۹۶) و ممیز و همکاران (۱۳۹۲) در مدل تحقیق لحاظ شده و انتظار می‌رود بر کارآفرینی زنان تأثیر منفی داشته باشد یا افزایش میزان باروری سبب کاهش کارآفرینی زنان شود. زیرا، افزایش میزان باروری به‌طور مستقیم فرصت نقش‌آفرینی زنان در بیرون از خانه را محدود و کارآفرینی آنان را کاهش می‌دهد. به‌طور غیرمستقیم نیز، هزینه فرصت داشتن فرزند زیاد در اثر میزان باروری بالا؛ از دست دادن دستمزد و درآمد برای زنان است و این تمکن مالی آنان برای راه‌اندازی کسب‌وکار را کاهش می‌دهد.

^۲FDit توسعه مالی است که به پیروی از فرید و همکاران (۲۰۱۷)، بایرو (۲۰۱۵) و دهمرده و براهویی (۱۳۹۴) در مدل تحقیق منظور شده و انتظار می‌رود بر کارآفرینی زنان تأثیر مثبت داشته باشد. زیرا، توسعه مالی می‌تواند دروازه‌ای برای استفاده آسان و کم هزینه از خدمات مالی باشد و دسترسی زنان را به تسهیلات اعتباری بیشتر کند و امکان توسعه مشاغل زنان را فراهم نماید.

^۳ICTit توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات است که به پیروی از میوه‌چی^۴ (۲۰۱۹)، ایتتیاژ و جایاما^۵ (۲۰۱۷) و آدمولا^۶ (۲۰۱۳) در مدل تحقیق لحاظ شده و انتظار می‌رود بر کارآفرینی زنان تأثیر مثبت داشته باشد. زیرا، فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان مهم‌ترین فناوری عصر حاضر به علت پهنه وسیعی که برای انجام انواع فعالیت‌های اقتصادی و ایجاد فرصت‌های

-
1. Fertility Rate
 2. Financial Development
 3. Information and Communications Technology
 4. Ademola
 5. Inthiyaz & Jayamma
 6. Mivehchi

جدید کسب و کار دارد بر قدرت کارآفرینی زنان می‌افزاید و از طریق کاهش هزینه‌ها، کمک به انجام تبلیغات و بازاریابی و افزایش سرعت عمل در توزیع محصولات و ارائه خدمات سبب غلبه زنان بر بسیاری از مسائل پیش رو می‌شود. ضمن اینکه دسترسی آسان و کم هزینه زنان به امور بانکی، آموزشی و ... را نیز به دنبال دارد.

برآورد مدل

روش‌های معمول اقتصادسنجی بر فرض ایستایی متغیرها استوار است و استفاده از داده‌های نایستا و نبود استقلال میانگین، واریانس و کواریانس متغیرها از زمان موجب می‌شود تا آزمون-های F ، t و استنتاج آماری معتبر نباشد و احتمال تشکیل رگرسیون کاذب وجود دارد. بنابراین، باید پیش از تخمین مدل ایستایی متغیرها بررسی شود. اما، از آنجاکه طول دوره مورد مطالعه در این تحقیق کمتر از ۱۰ سال است، انجام آزمون ایستایی الزامی نیست.

همچنین، داده‌های تابلویی حاصل ترکیب داده‌های مقاطع مختلف در طول زمان است. لذا، قابلیت ترکیب داده‌ها با انجام آزمون F لیمر بررسی شد و نتیجه نشان داد مقدار F محاسباتی از مقدار جدول بیشتر است. بنابراین، فرضیه H_0 (یکسان بودن عرض از مبدأها) رد و اثرات گروه (تخمین به صورت داده‌های تابلویی) پذیرفته شد.

در نهایت، از آنجا که مدل ارائه شده از نوع داده‌های تابلویی پویاست که متغیر وابسته با یک وقفه در سمت راست ظاهر می‌شود، امکان استفاده از روش‌های تخمین معمولی مانند حداقل مربعات معمولی^۱، حداقل مربعات متغیر مجازی^۲ و حداقل مربعات تعمیم‌یافته^۳ وجود ندارد. زیرا، جزء اخلاص با متغیر وابسته با وقفه همبستگی پیدا می‌کند و نتایج تخمین دچار تورش می‌شود. بنابراین، از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته برای برآورد مدل استفاده شد که از یک سو، نیاز به اطلاعات دقیق توزیع جملات اخلاص ندارد و مبتنی بر این فرض است که جملات اخلاص

1. Ordinary Least Squares
2. Last Squares Dummy Variable
3. Generalized least squares

در معادلات با مجموعه متغیرهای ابزاری غیرهمبسته است. از سوی دیگر، به لحاظ احتمال وجود همبستگی جمله خطا با متغیرهای توضیحی در مدل اثرات ثابت، از اعتبار بالاتری برخوردار است. البته، برای اطمینان از مناسب بودن روش گشتاورهای تعمیم‌یافته برای برآورد مدل، دو آزمون انجام شد. نخست، آزمون سارگان که برای اثبات شرط اعتبار تشخیص بیش از حد یعنی اعتبار صحت متغیرهای ابزاری به کار رفته که مقدار بزرگتر از ۵ درصد احتمال آماره سارگان نشان داد عدم همبستگی ابزارها با اجزای اخلاص را نمی‌توان رد کرد. در نتیجه، ابزارهای استفاده شده در تخمین مدل از اعتبار لازم برخوردارند. دوم، آزمون همبستگی پسمانده مرتبه اول (AR(1) و مرتبه دوم (AR(2) که نتایج نشان داد در کلیه حالات تخمین جملات اخلاص دارای همبستگی سریالی مرتبه اول و فاقد همبستگی سریالی مرتبه دوم است و تورش تصریح وجود ندارد.

جدول ۲. نتایج برآورد مدل تحقیق به روش گشتاورهای تعمیم یافته

متغیر وابسته: کارآفرینی زنان	کشورهای توسعه‌یافته		کشورهای در حال توسعه	
	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب
LWE (-1)	۶/۵۸۷	۰/۴۱۶*	۶/۶۰۳	۰/۳۹۳*
LEP	-۵/۳۱۴	-۰/۲۴۹*	-۵/۱۸۵	-۰/۳۰۲*
LEA	-۳/۴۷۱	-۰/۱۰۸**	-۳/۹۶۰	-۰/۰۷۷**
LHS	-۳/۰۲۳	-۰/۰۸۹**	-۳/۴۵۱	-۰/۰۹۱**
LPE	-۳/۲۱۲	-۰/۱۲۸**	-۳/۷۹۴	-۰/۱۵۳**
LFR	-۴/۴۰۴	-۰/۰۹۵**	-۴/۱۱۴	-۰/۰۹۵**
LFD	۳/۶۲۰	۰/۱۸۳**	۵/۳۲۸	۰/۲۳۵*
LICT	۵/۴۷۳	۰/۱۷۹**	۳/۲۰۷	۰/۱۴۳*
Sargan test statistic	۰/۶۲۲	۶/۳۵۲	۰/۶۱۷	۶/۰۹۷
AR(1)	۰/۰۰۰	-۳/۸۵	۰/۰۰۰	-۳/۷۲
AR(2)	۰/۷۰۷	-۰/۲۶	۰/۶۹۲	-۰/۲۷
Number of obs	۲۰۸		۲۲۴	

Number of groups	۲۸	۲۶
Obs per group	۸	۸

مأخذ: یافته‌های پژوهش (نشانه‌های *، ** و *** به ترتیب سطوح معناداری ۱٪، ۵٪ و ۱۰٪ است)

بحث و نتیجه‌گیری

تأثیر شکاف جنسیتی اقتصادی بر کارآفرینی زنان در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار است که با نتیجه مطالعه موحدی و یعقوبی فراهانی (۱۳۹۳) مطابقت دارد. زیرا، یکی از عمده‌ترین دلایل ناکامی کارآفرینان کافی نبودن سرمایه مالی آنان است و افزایش شکاف جنسیتی اقتصادی با سلب فرصت‌های برابر از زنان برای دستیابی به شغل و درآمد مناسب و همچنین ایجاد مانع در جهت استفاده از اعتبارات و تسهیلات پرداختی توسط نهادهای مالی سبب کاهش بیش از پیش توانایی مالی زنان کارآفرین شده و وابستگی آن‌ها به مردان را بیشتر نموده و قدرت کارآفرینی آنان را کاهش داده است. البته، ضریب تخمینی این متغیر در کشورهای درحال توسعه بزرگتر است که به تمکن مالی کمتر زنان و شکاف جنسیتی اقتصادی بالاتر در این کشورها برمی‌گردد که افزایش بیشتر شاخص شکاف جنسیتی بر قدرت کارآفرینی زنان تأثیرات مخرب بیشتری داشته است.

تأثیر شکاف جنسیتی آموزشی بر کارآفرینی زنان در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار است که با نتیجه مطالعات میونر (۲۰۱۷) و آروا (۲۰۱۴) همخوانی دارد. زیرا، افزایش شکاف جنسیتی آموزشی با کاهش فرصت‌های زنان در راهیابی به مقطع آموزش عالی و سایر دوره‌های آموزشی موجب کاهش مهارت‌ها و توانایی‌های آن‌ها در درک صحیح فرصت‌های کسب‌وکار و استفاده از فرصت‌های درک شده در جهت ایجاد کسب‌وکارهای جدید و کارآفرینی است. ضمن اینکه افزایش شکاف جنسیتی در آموزش به افزایش ناتوانی زنان در کنترل و خودگردانی منابع اقتصادی و کاهش بازدهی سرمایه فیزیکی آن‌ها انجامیده و قدرت کارآفرینی آن‌ها را کاهش داده است. البته، ضریب تخمینی این متغیر در کشورهای توسعه‌یافته

بزرگتر است. بر این اساس، می‌توان گفت آموزش در کشورهای توسعه‌یافته با نیازهای بازار و مهارت‌افزایی زنان برای ایجاد کسب‌وکار و کارآفرینی تأثیر بیشتری داشته که محرومیت از آن‌ها با تأثیرات منفی بیشتری همراه شده است.

تأثیر شکاف جنسیتی سلامتی بر کارآفرینی زنان در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار است که با نتیجه مطالعات داتا و مالیک (۲۰۱۸)، سلاطین و رستمی (۱۳۹۷)، کمایی و افشاری (۱۳۹۶) و ممیز و همکاران (۱۳۹۲) همخوانی دارد. زیرا، سلامت زنان در برگیرنده رفاه جسمی، روانی، اجتماعی، فرهنگی، عاطفی و معنوی آن‌هاست و افزایش شکاف جنسیتی سلامتی و بقا سبب کاهش توان جسمی و ذهنی، کاهش طول عمر، کاهش امید به زندگی، کاهش انگیزه پس‌انداز و سرمایه‌گذاری زنان شده و کارآفرینی آنان را کاهش داده است. ضمناً، ضریب تخمینی این متغیر در هر دو گروه از کشورهای منتخب تفاوت معناداری ندارد که از اهمیت یکسان سلامتی و بقا در بحث افزایش کارایی و بهره‌وری افراد فارغ از سطح توسعه‌یافتگی جامعه آن‌ها حکایت دارد. البته این نتیجه با واقعیات تجربی نیز همخوانی دارد. زیرا، بین دو گروه از کشورهای منتخب به لحاظ شکاف جنسیتی سلامتی تفاوت معناداری وجود ندارد.

تأثیر شکاف جنسیتی سیاسی بر کارآفرینی زنان در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار است که با نتیجه مطالعات برتای و همکاران (۲۰۲۰) و باستیان و همکاران (۲۰۱۹) مطابقت دارد. زیرا، افزایش شکاف جنسیتی سیاسی به معنای کاهش تأثیرگذاری زنان بر انتخاب رهبران، سیاست‌ها و اداره امور عمومی کشورها در سطوح محلی و ملی است که به هرچه بیشتر نادیده گرفتن حقوق زنان در قوانین و مقررات موضوعه منجر شده و فرصت‌های اجتماعی، شغلی و کارآفرینی آن‌ها را کاهش داده است. البته، ضریب تخمینی این متغیر در کشورهای درحال توسعه بزرگ‌تر است. زیرا، شکاف جنسیتی سیاسی این کشورها بیشتر است و تأثیرات منفی شدیدتری بر کارآفرینی زنان برجای گذاشته است.

تأثیر میزان باروری بر کارآفرینی زنان در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار است که با نتیجه مطالعات داتا و مالیک (۲۰۱۸)، سلاطین و رستمی (۱۳۹۷)، کمایی و افشاری

(۱۳۹۶) و ممیز و همکاران (۱۳۹۲) همخوانی دارد. زیرا، افزایش میزان باروری سبب کاهش اوقات فراغت زنان برای انجام فعالیت‌های اقتصادی بیرون از محیط خانه می‌شود و توانایی آن‌ها برای کارآفرینی را کاهش می‌دهد. البته، ضریب تخمینی این متغیر در کشورهای درحال توسعه بزرگ‌تر است که می‌تواند از حمایت‌های حقوقی، مالی و عاطفی کمتر از زنان در دوران بارداری و وضع حمل ناشی شود که انگیزه و توان آن‌ها برای کارآفرینی را بیشتر کاهش داده است.

تأثیر توسعه مالی بر کارآفرینی زنان در هر دو گروه از کشورهای منتخب مثبت و معنادار است که با نتیجه مطالعات فرید و همکاران (۲۰۱۷)، بیرو (۲۰۱۵) و دهمرده و براهویی (۱۳۹۴) همخوانی دارد. زیرا، دسترسی آسان و کم هزینه زنان کارآفرین به اعتبارات و تسهیلات بخش مالی با تأمین کسری منابع مالی و رفع مشکل نقدینگی آن‌ها همراه شد و سبب کاهش هزینه‌های تولید و افزایش سوددهی کسب‌وکارهای کارآفرینانه زنان شده است. ضمناً، ضریب تخمینی این متغیر در کشورهای توسعه‌یافته بزرگ‌تر است. زیرا، بخش مالی در این کشورها منابع در اختیار را با هدفمندی بیشتر و هزینه کمتر به بخش خصوصی مولد واگذار کرده و این سبب تقویت بیشتر کارآفرینی زنان شده است.

تأثیر توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات بر کارآفرینی زنان در هر دو گروه از کشورهای منتخب مثبت و معنادار است که با نتیجه مطالعات میوه‌چی (۲۰۱۹)، اینتیاژ و جایاما (۲۰۱۷) و آدمولا (۲۰۱۳) همخوانی دارد. زیرا، توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات با تسهیل دسترسی زنان به اینترنت با پهنای باند وسیع، دریافت آموزش‌های دیجیتال و دسترسی آسان به خدمات دولت به ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و کاهش هزینه‌های کسب‌وکار و فروش کمک نموده و گرایش، اشتیاق و توانایی زنان برای کارآفرینی را افزایش داده است. البته، ضریب تخمینی این متغیر در کشورهای توسعه‌یافته بزرگ‌تر است که به استفاده بیشتر زنان در این کشورها از بستر فناوری و اطلاعات و ارتباط برای پیشبرد امور کاری برمی‌گردد. به همین دلیل توسعه فاوا با اثرات مثبت بیشتری همراه شده است.

تأثیر متغیر وابسته با وقفه (کارآفرینی زنان در یک سال قبل) بر کارآفرینی زنان مثبت و

معنادار است که با مبانی نظری همخوانی دارد. زیرا، افزایش کارآفرینی زنان در دوره قبل از بستر مناسب برای این کار حکایت دارد و تسری این شرایط مطلوب به دوره بعد منجر به افزایش دوباره کارآفرینی زنان شده است.

در این تحقیق تأثیر شکاف جنسیتی اقتصادی، آموزشی، سلامتی و سیاسی بر کارآفرینی زنان در دو گروه از کشورهای منتخب در حال توسعه و توسعه‌یافته برآورد شد و نتایج نشان داد این تأثیر در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود:

با گسترش سیاست‌های حمایتی از زنان کارآفرین، بازنگری قوانین در جهت تسهیل فرایند دستیابی زنان به تسهیلات مالی، حمایت مالی از فعالیت‌های نوآورانه زنان، پرداخت تسهیلات خرد به کسب‌وکارهای کوچک با مدیریت زنان، حمایت از تشکلهای صنفی زنانه و اصلاح نظام پرداخت‌ها متناسب با بهره‌وری نیروی کار و فارغ از جنسیت آن‌ها در جهت کاهش شکاف جنسیتی اقتصادی و ایجاد فضای مناسب برای توسعه مشارکت اقتصادی زنان اقدام شود.

حاکمیت و نهادهای آموزشی با بازنگری منابع درسی و اصلاح این باور و دیدگاه غلط که ماهیت زنان زایش و باروری است و ایجاد فرصت‌های برابر آموزشی برای زنان در زمینه‌های خلاقیت، مدیریت منابع مالی، بازاریابی، مدیریت منابع انسانی، استفاده از فناوری ارتباطات اطلاعات و ارتباطات در راستای کاهش شکاف جنسیتی آموزشی گام بردارند تا مهارت‌ها و بهره‌وری زنان برای کارآفرینی گسترش و تقویت شود.

قوانین و مقررات تبعیض آمیز درباره استفاده زنان از خدمات بهداشتی و دسترسی به فضاهای ورزشی مورد بازنگری و اصلاح قرار گیرد. همچنین، سازمان‌های بهداشتی در همکاری با رسانه‌ها نسبت به پخش برنامه‌های آموزشی جهت ارتقای باورهای عمومی نسبت به شایستگی‌های برابر زنان در استفاده از خدمات بهداشتی و افزایش سواد بهداشتی^۱ و ارتقای فرهنگ و سواد تغذیه‌ای زنان و دختران اقدام کنند تا شکاف جنسیتی سلامتی کاهش و وضعیت سلامت زنان

1. Health Literacy

ارتقا یابد و آن‌ها نیز مانند مردان امکان یابند که از پتانسیل‌های بیولوژیکی خود در جهت ایجاد کسب‌وکار و کارآفرینی نهایت استفاده را بنمایند.

قوانین و مقررات مرتبط با محدودیت دستیابی زنان به سطوح مدیریت کلان و مشاغل سیاسی و قضایی مورد بازنگری و اصلاح قرار گیرد و به مطالبه‌گری زنان در این خصوص پاسخ داده شود تا شکاف جنسیتی سیاسی کاهش یابد و امکان استفاده از اهرم‌های نهادی، قانونی، نظارتی و بودجه‌ای در جهت تقویت کارآفرینی زنان فراهم شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- احمدی، وکیل. (۱۳۹۲). تغییر نگرش نسبت به نابرابری جنسیتی در طی فرایند گذار جمعیتی. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۴(۳)، ۱۵-۳۴.
- جنیدی، مریم و کبیری رنانی، محبوبه. (۱۳۹۸). نقش زنان در تحقق الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت: ظرفیت‌ها و موانع. *فصلنامه انجمن مطالعات سیاسی حوزه*، ۷(۲۵)، ۲۵۷-۲۸۴.
- خسروی‌پور، بهمن؛ آنی، نادیا؛ آجیلی، عبدالعظیم و عبدشاهی، عباس. (۱۳۹۹). عوامل موثر بر توسعه و موانع بازدارنده کارآفرینی زنان روستایی. *فصلنامه زن و فرهنگ*، ۱۱(۴۴)، ۶۱-۷۰.
- دهمرد، نظر و براهوئی، محبوبه. (۱۳۹۴). تأثیرگذاری توسعه مالی بر توسعه کارآفرینی و نوآوری. *اولین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد، مدیریت، حسابداری، علوم اجتماعی، مشهد: انجمن مدیریت ایران و گروه پژوهشی اترک دانش*، ۲۶ بهمن ماه.
- ربیعی، علی و سرابی، سولماز. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی و ابعاد آن بر کارآفرینی زنان (مطالعه موردی، انجمن زنان مدیر کارآفرین). *فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی*، ۱(۴)، ۳۳-۶۷.
- رضایی، نسا؛ ارشادی، محمدجواد و باقری حسین‌آبادی، رضا. (۱۳۹۹). ارزیابی تأثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی بر کارآفرینی زنان در خانه‌های کارآفرینی شهرداری تهران. *فصلنامه مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان*، ۱۸(۴)، ۳۳-۶۸.
- سلاطین، پروانه و رستمی، سمانه. (۱۳۹۷). تأثیر باروری بر نرخ مشارکت زنان در گروه کشورهای منتخب: رهیافت داده‌های پانل. *فصلنامه زن و مطالعات خانواده*، ۱۱(۴۱)، ۷-۲۲.
- سوختانلو، مجتبی. (۱۳۹۶). تحلیل تفاوت‌های جنسیتی بر تمایل به کارآفرینی دانشجویان کشاورزی (مطالعه موردی: دانشگاه محقق اردبیلی). *فصلنامه راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی*، ۴(۸)، ۱۳-۲۲.

سیدامیری، نادر؛ کاملی، علیرضا؛ مرادی، سمیه و واشقانی فراهانی، هادی. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی زنان در شهر ایلام با توجه به نقش میانجی نوآوری. فصلنامه مدیریت سرمایه اجتماعی، ۲(۳)، ۴۱۵-۴۳۴.

علیقلی، منصوره. (۱۳۹۵). رابطه نیروی کار زنان و توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی. فصلنامه مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان، ۱۴(۲)، ۶۳-۸۶.

کمایی، رها و افشاری، زهرا. (۱۳۹۶). عوامل تعیین‌کننده مشارکت زنان در نیروی کار در کشورهای منتخب (تحلیل پنل). فصلنامه مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان، ۱۵(۱)، ۴۱-۷۲.

گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی. ترجمه محسن صبوری. تهران: نشر نی.
ممیز، آیت‌اله؛ قاسمی، سیده عاطفه و قاسمی، سیده فاطمه. (۱۳۹۲). بررسی عوامل موثر در توسعه کارآفرینی زنان. فصلنامه رشد فناوری، ۹(۳۵)، ۱۵-۲۲.
موحدی، رضا و یعقوبی فراهانی، احمد. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل موثر بر کارآفرینی زنان روستایی. فصلنامه مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان، ۱۲(۴)، ۷-۴۲.

Ademola, A. O. (2013). Performance impact of information and communication technology (ICTs) on women entrepreneurs in South-Western Nigeria. *Elixir International Journal*, 65, 19905-19909.

Ahmadi, V. (2013). Changes in attitude towards gender inequality in the process of demographic transition. *Journal of Applied Sociology*, 24(3), 15-34. [Text in Persian]

Aligholi, M. (2016). The relationship between women's participation in the workforce and economic development in Islamic countries. *Quarterly Journal of Women's Studies Social & Psychological*, 14(2), 63-86. [Text in Persian]

Arora, S. (2014). Gender inequality in entrepreneurship- a growing concern. *Advances in Economics and Business Management*, 1(3), 147-150.

Bastian, B. L., Metcalfe, B. D. & Zali, M. R. (2019). Gender inequality: Entrepreneurship development in the MENA region. *Sustainability*, 11(22), 1-26.

Bayero, M. A. (2015). Effects of cashless economy policy on financial inclusion in Nigeria: An exploratory study. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 172(1), 49-56.

Bertay, A. C., Dordevic, L. & Sever, C. (2020). Gender Inequality and Economic Growth: Evidence from Industry-Level Data. *IMF Working Paper*, WP/20/119.

- Brush, C. G. (1992). Research on women business owners; past trends, a new perspective and future directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16(4), 5-30.
- Dahmarde, N. & Brahui, M. (2015). The impact of financial development on entrepreneurship development and innovation. The First International Conference on Economics, Management, Accounting, Social Sciences, Mashhad: Iran Management Association and Atrak Danesh Research Group, February 17th. [Text in Persian]
- Dutta, N. & Mallick, S. (2018). Enabling women entrepreneurs: Exploring factors that mitigate the negative impact of fertility rates on female entrepreneurship. *Kyklos*, 71(3), 402-432.
- Fareed, F., Gabriel, M., Lenain, P. & Reynaud, J. (2017). Financial inclusion and women entrepreneurship: Evidence from Mexico. *OECD Economics Department Working Papers* 1411.
- Giddens, A. (2006). The sociology. Published by: Pluto Press.
- Holcombe, R. G. (2003). The origins of entrepreneurial opportunities. *The Review of Austrian Economics*, 16(1), 25-43.
- Ilie, C., Monfort, A., Fornes, G. & Cardoza, G. (2021). Promoting female entrepreneurship: The impact of gender gap beliefs and perceptions. *SAGE Open*, <https://doi.org/10.1177/21582440211018468>.
- Inthiyaz, K. & Jayamma, B. (2017). Impact of ICT on women entrepreneurs: A literature review. *International Journal of Engineering and Management Research*, 7(2), 185-188.
- Joneydi, M. & Kabiri Rwnani, M. (2019). The role of women in realizing the Islamic-Iranian model of progress: Capacities and barriers. *Transcendent Policy*, 7(25), 257-284. [Text in Persian]
- Khosravipour, B., Ani, N., Ajili A. & Abdeshahi, A. (2020). Development affecting factors and inhibitors on rural women entrepreneurship. *Journal of Women and Culture*, 12(44), 61-70. [Text in Persian]
- Kirzner, I. M. (1973). Competition and entrepreneurship. Chicago: University of Chicago Press.
- Komae, R. & Afshari, Z. (2017). The determinants of female labour force participation in selected countries (a panel data analysis). *Quarterly Journal of Women's Studies Social & Psychological*, 15(1), 49-72. [Text in Persian]
- Lock, R. & Smith, H. L. (2016). The impact of female entrepreneurship on economic growth in Kenya. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 8(1), 90-96.
- Meunier, F., Krylova Y. & Ramalho, R. (2017). Women's entrepreneurship, how to measure the gap between new female and male entrepreneurs? *Policy Research Working Paper* 8242.
- Mivehchi, L. (2019). The role of information technology in women entrepreneurship (the case of e-retailing in Iran). *Procedia Computer Science*, 158, 508-512.

- Momayez, A., Ghasemi, S. A. & Ghasemi, S. F. (2013). Factors affecting women entrepreneurship in business. *Technology Development*, 9(35), 15-22. [Text in Persian]
- Movahedi, R. & Yaqubi Farahani, A. (2015). The sociological study of the attitudes toward mehr among Alameh University students. *Quarterly Journal of Women's Studies Social & Psychological*, 12(4), 7-42. [Text in Persian]
- Rabiee, A. & Sarabi, S. (2013). Investigating the impact of social capital and Its dimensions on women's entrepreneurship (case study, women entrepreneur manager association). *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 1(4), 33-67. [Text in Persian]
- Rezaee, N., Ershadi, M. J. & Bagheri HoseinAbadi, R. (2021). Evaluating the impact of cultural and social factors on women's entrepreneurship in Tehran Municipality Entrepreneurship Home. *Quarterly Journal of Women's Studies Social & Psychological*, 18(4), 2-3. [Text in Persian]
- Salatin, P. & Rostami, S. (2018). The impact of fertility on women's participation rate in selected countries: Approaches to panel data. *Journal of Women and Family Studies*, 11(44), 7-22. [Text in Persian]
- Sanderson, S. K., Heckert, D. A. & Dubrow, J. (2005). Militarist, Marxian, and non-Marxian materialist theories of gender inequality: A cross-cultural test. *Social Forces*, 83(4): 1425-1441.
- Sarfaraz, L., Faghih, N. & Asadi Majd, A. (2014). The relationship between women entrepreneurship and gender equality. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 4(1), 1-11.
- Schwartz, C. R. & Han, H. (2014). The reversal of the gender gap in education and trends in marital dissolution. *American Social Review*, 79(4), 605-629.
- Seyedamiri, N., Kameli, A., Moradi, S. & Vasheqani Farahani, H. (2015). Investigating the effect of social capital on women's entrepreneurship in the city of Ilam with regard to the role of mediator innovation. *Social Capital Management*, 2(3), 415-434. [Text in Persian]
- Sookhtanlou, M. (2017). Analysis of gender differences on the tendency to the entrepreneurship of agricultural students (case study: University of Mohaghegh Ardabili). *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 4(8), 13-22. [Text in Persian]
- Stoica, O., Roman, A. & Rusu, V. D. (2020). The nexus between entrepreneurship and economic growth: A comparative analysis on groups of Countries. *Sustainability*, 11, 1-19.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The theory of economic development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Tansel, T. & Gungor, N. D. (2013). Gender effect of education on economic development in Turkey. *Journal of Economic Studies*, 40(6), 794-821.
- Verick, S. (2018). Female labour force participation and development, Institute of Labor Economics (IZA), Bonn. <http://dx.doi.org/10.15185/izawol.87.v2>.

Vracheva, V. & Stoyneva, I. (2020). Does gender Equality Bridge or buffer the entrepreneurship gender gap? A cross-country investigation. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 26(8), 1827-1844.

© 2021 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International (CC BYNC 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

نویسندگان

a.shahabadi@alzahra.ac.ir

ابوالفضل شاه‌آبادی

استاد گروه اقتصاد دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

B.khoshtinat@buiniau.ac.ir

بهناز خوش‌طینت

استادیار گروه مدیریت، واحد بوئین زهرا، دانشگاه آزاد اسلامی، بوئین زهرا، ایران

somayehbk2009@yahoo.com

سمیه بختیاری خویگانی

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی